

BLITZKRIEG

Alenka Jensterle Doležal

Češka proza devetdesetih

Češka literatura je bila v drugi polovici dvajsetega stoletja obremenjena z zunajliterarnimi okoliščinami. Med dvajsetletno totalitarno socialistično represijo so bili dobri pisatelji večinoma prepovedani, avtorji disidenti, pri katerih je večja družbena zavest dosegla višek, so delovali tudi kot skriti politični voditelji. Avtentična, neideološka literatura je živela v emigraciji ali samizdatu. Socialistično družbo so sestavljali idealni bralci: težko dostopne knjige so brali vsi. Epistemološki rez za vnovičen, neobremenjen razvoj češke literature predstavlja leto 1989 - čas žametne revolucije. Od tega leta imamo na knjižnem trgu poplavo knjig, ki niso mogle iziti dvajset let ali več. V kratkem porevolucijskem obdobju so kritiki analizirali tudi arhetipske poteze disidentske literature. Ne samo da jo zaznamuje realističen slog (nekatera dela tega časa se celo približujejo dokumentu), ampak izhaja tudi tematska naravnost iz podobnih bivanjskih izkušenj: v različicah je zabeležen spopad intelektualca s totalitarno oblastjo, izpostavljen je problem svobode, poskus ohranitve individualnosti v času agresivnega totalitarizma, kolektivizma.

Po revoluciji se je sicer trg močno odprl za prej prepovedana dela, novih poskusov pa dolgo ni bilo, kot da bi bili pisatelji "omrtveni" z nepričakovano svobodo in s spremenjeno družbeno vlogo: literaturi ni bilo več treba utrjevati družbene zavesti. Po štirih letih svobodnega literarnega izražanja se samo v obrisih nakazuje nova literatura, ki izhaja iz duhovno popolnoma spremenjenega okolja in izraža drugačne obrazce razmišljanja, spremenjene družbene in ekistencialne napetosti. Kot da po izgubi starih frustracij v literaturi ne bi bilo mogoče zapolniti praznine. Posebno prozaisti težko odkrivajo ozemlje osvobojene imaginacije.

V pretresu literarne bere bom poskušala analizirati nove češke avtorje in dela, ki so zunaj že uveljavljenega kroga srednje in starejše literarne generacije, izogibala se bom teh, katerih dela so sicer samo fiktivno na Češkem prvič izšla po revoluciji, prej pa so bila že večkrat objavljena v tujini ali v samizdatskih založbah, tako da so tudi v literarni podzavesti češkega bralca že obstajala. Nekateri avtorji so znani tudi slovenskemu bralcu: Bohumil Hrabal, Milan Kundera, Josef Švorecky, Ivan Klíma...

Seveda pri razdelitvi in izpostavitvi avtorjev ni mogoče biti dosleden, saj so nekatera dobra "predrevolucijska" dela tudi češkemu bralcu neznana.

Poseben prostor v moderni češki prozi zavzemajo emigrantski pisatelji, ki iz novega kulturnega okolja in drugačnih duhovnih podbud začenjajo popolnoma novo tematiko v češki prozi. Pripovedi avtorja srednje generacije Jaroslava Vějvode *Ptíci* (*Ptiči*) so rahlo delo, stkano iz miniaturnih podrobnosti, iz sanj in resničnosti, iz zgodb čudakov, drugačnežev, boemov in klatežev, samo "po naključju" tudi čeških izseljencev, ki živijo na obrobju velikega švicarskega mesta. Že njegovi knjigi *Plující anděl, letící ryby* (*Plavajoči angeli, leteče ribe*) in *Provdana nevěsta* (*Poročena nevesta*) naznanjata temo tujstva, napisano z nežnostjo in modrostjo. Vějvodo zanimajo osebe z mankom družbene prilagodljivosti in hkrati hrepenenjskim presežkom, usode teh, ki nosijo dvojno tujstvo v sebi: realno in eksistencialno, kajti ravno tem se kljub tragični poziciji enostavneje približuje čas otroštva in v skladu s njihovimi hrepenenjskimi napetostmi tudi prostor fantastičnega. Ti ljudje niso nesrečni, so sprijaznjeni s pozicijo zunaj, ki jim omogoča večjo svobodo občutenja, hkrati pa se jim tudi ni treba prilagajati uničujočim zakonom potrošniške družbe. Avtor jih je poimenoval ptiči brez gnezda (od tod naslov): "Ptiči, ki so izgubili gnezdo, izgubijo čez nekaj časa tudi potrebo po gnezdenju. Hlad jih nadleguje, a ne muči, potrebujejo alkoholni ogenj, a ne priteguje jih toplota doma." (str. 171) V tem prostoru blodi večno sanjajoči Kokos, ki mu nekako ne uspe dobiti dekleta, odtrgani klatež Žoud, ki odhaja vsaj v mislih do vse bolj oddaljenih dežel, neuspešni gradbeni inženir, ki zaradi svojih idealov ne dobi dela, neznani slikar Jezdec, ki ga iz njegovega izmišljenega sveta iztrga Nevestin pobeg, zato naredi samomor, nepomembni glasbenik General, deček Stopar, ki še ne sme na velika morja... Avtor krhke porcelanaste figure v prozi pusti, da spregovorijo same, v sočnem žargonu, z bogatim slovarjem izrinjencev brez domovine, a zato z izostrenim čutom za širino, pestrost in barvitost resničnih in namišljenih prostorov. Psihološka analiza posameznih oseb je poetična, avtor jih označi z enim samim novelističnim pripetljajem. V poetiki govorov, ki se gibljejo med realnostjo in fantazijo, je čutiti vpliv Hrabalovega pisanja.

Tudi naslednji avtor Lubomír Martínek v knjigi *Linka ř. 2* (*Linija št. 2*) *Porte Dauphine-Nation* črpa iz življenja emigrantskega sveta, vendar je njegov pristop do podobnega gradiva popolnoma drugačen - morda tudi zato, ker pripada najmlajši generaciji. Njegovo pripovedno tehniko označuje celosten pogled scenarista na mravljišče pariškega vele mesta, prizadevanje režiserja za montažo posameznih sekvenec prostora. Genius loci, duša vele mesta, je za avtorja svet podzemlja, podzemeljska železnica, posamezne postaje modernega potovanja v filmskih izsekih simbolično in realno razkrivajo prekletstvo, dekadenco in izgubljenost vele mesta, še več: temne strani zahodnega sveta. Martínek svet fotografira, označuje bistvene trenutke in osebe v podzemlju s kratkimi, celo nominalnimi stavki. Pisatelj v maniri francoskega novega romana okolje predvsem opisuje, zaznava pomembne podrobnosti. Psihologija oseb ga ne zanima, v vele mestu je individualnost izgubljena, komunikacija omejena, kamera

se ustavlja na čudnih eksistencah, brezdomcih, pijancih, perverznejših, reklamah, na svetu stvari, ki ima tu namreč enakovredno mesto s človekom. Polifonija in kakofonija govorov se spreminjata v monolog, ki ga nihče ne posluša. Skoz geografijo tišine in samote zveni apokalipsa zahodnega potrošniškega sveta. Celotno podobo podsveta dopolnjuje avtor z montažo iztrganih kosov resničnosti: časopisnih izrezkov, knjižnih odlomkov, reklamnih sloganov, osmrtnic, porok... Posamezne postaje podzemeljske železnice sestavljajo svojevrstno potovanje kot značilen simbol modernega človekovega bivanja. Ritem zapisovanja skuša slediti nevrotičnemu mestnemu utripu. Samo potovanje kot simbol nekega gibanja, smiselne akcije, izgublja pomen, vztrajno se oglašča glasba niča. Pravzaprav to ni roman izseljenca - kajti v tem mestu, v mešanici narodov, so vsi tujci. Čeprav se na obrobju besedila celo pojavlja glavna oseba: češki emigrant Jonaš, potisnjen na rob družbe, je to predvsem roman o Parizu, gledan skoz oči modernega "nihilista", ki hoče opozoriti na podzemlje, na "blato družbe".

Češki literarni zgodovinarji so za avtorico leta 1992 razglasili Danielo Hodrovo, ki je literarni debi slavila šele po revoluciji z romaneskno trilogijo *Trézniv místo* (*Moreče ali trpeče mesto*): *Podboji* (*Podboji*), *Kukly* (*Zapredki*) in *Theta* (korekturno znamenje s pomenom odstranitve, hkrati tudi grška beseda za smrt, Thanatos). Vsa dela so prevedli v večino svetovnih jezikov. Hodrova se ukvarja s teorijo romana, vednost o literaturi in iz tega izhajajoča medbesedilnost in poigravanje z romanesknimi elementi označujejo tudi njena težko berljiva hermetična besedila.

Najbolj zanimiv, morda tudi najbolj oseben, je zadnji roman njene trilogije: *Theta*. Tudi tu se Hodrova poigrava z iluzijo resničnosti, vznemirjata jo fiktivnost realnega in realnost domišljjskega sveta, svet mesta, ki ga razume kot neke vrste starodavno lutkovno gledališče. V zapredenih zgodbah je ogromno refleksij o pisanju romana in avtoričinih digresij o literaturi nasploh. Kot bistven, usoden del romana pa še vseeno izzvenijo odlomki o smrti njenega očeta in o smrti nasploh v vseh mogočih podobah: od najbolj konkretnih podob, pogrebov najbližnjih in pokopališč, do simboličnih lutk, ki predstavljajo smrt, refleksij in abstraktnih vizij... Kot v vseh njenih romanih tudi tu ni neke konstantne osebe: glavno načelo dogajanja je sprememba, v potovanju skoz tkivo romana se spreminjajo mrtvi v žive, živi v mrtve in ravno zaradi vseprisotne smrti dobi pomen naslova *Moreče mesto* prav v tem besedilu še posebno semantično težo. Pisateljica pravi, da raste besedilo romana kot rakasta tvorba, pisanje je zanj proustovsko vračanje in oživiljanje preteklosti ter tudi borba proti smrti: "Pišem roman, da se ne bi spremenila - v ptiča, v lutko, v fantastično predstavo nekoga. Trpeče mesto je postalo mesto sprememb." (str. 183)

Podobno kot ostaja Dante v svoji pesniški in človeški biti zvest Firencam in kot je Joyceov *Ulikses* tudi epopeja o Dublinu, je njeno besedilo pisanje o Pragi - še bolj natančno - o avtobiografskem prostoru Žižkova, o področju poleg Olšanskega pokopališča. V tem prostoru sledimo zgodovinskim in fiktivnim usodam ljudi in stvari vse od srednjega veka do sedanjosti (v tem romanu so v ospredju leta 1987-1989). Prikaz simfoničnega utripanja živih in mrtvih je tudi spuščanje v notranjost mesta, v dušo

mesta, in hkrati je tudi iskanje in podoživljanje lastnega otroštva, predvsem odkrivanje lastne identitete. Motiv je prevzet po Dantejevem spuščanju v devetih krogih pekla. Avtorica se sicer spušča v globine mesta, sebe, a se vedno znova vrača h glavnim motivom, osebam, k začetnim impulzom pripovedovanja. V svojih razmišljanjih avtorica poudarja poseben ovoj - avro okrog mesta, ki oblikuje usodo ljudi, ustvarja legende in mite, a hkrati tudi preroško naznačuje prihodnost. Roman zaznamujejo še tele poteze: mnogopomenskost, medbesedilnost, številne aluzije, značilna je tudi poudarjena magična vloga literature. Avtorica evocira preteklost s pomočjo skrbnega tkanja usod. Prav v tem romanu je metoda tkanja posameznih motivov še posebej poudarjena. Zaradi stalnih aluzij in refleksij je njeno delo tudi roman o romanu, alegorično potovanje skozi literaturo in obujanje mitov in legend.

Resničnost in sanje Prage poskuša Daniela Hodrova še enkrat opisati, zaustaviti in oživiti v svojem zadnjem esejističnem delu *Místo vidím (Mesto vidim...)*.

V literaturi po revoluciji se znova pojavljajo tudi židovski avtorji. Židovsko tematiko, ki je bila zatrta štirideset let, so znova obudili že slavni avtorji, kot so Škvorecky, Klíma, Kohout...

Najbolj protisloven, a hkrati tudi zanimiv, je židovski avtor Arnošt Lustig. V vseh zgodbah prikazuje tematiko življenja v koncentracijskem taborišču skozi oči ženske. Tudi njegova zadnja izdana knjiga *Nemilovan (Neljubljena)* je dnevnik sedemnajstletne Perle iz Terezina - izhodiščnega taborišča za druga taborišča smrti. Perla se prostituira, zato da za nekaj mesecev odloži prevoz v taborišče smrti. Roman je nenavadna psihološka slika dozorevanja (posebno če ga primerjamo z *Dnevnikom Ane Frank*). Perla stalno niha med a pomenskima žariščema njenega taboriščnega sveta: strahom in upanjem: "Kakšna je lahko prihodnost sveta, iz katerega zadostuje odkopati samo nekaj centimetrov prahu, da bi bilo videti, slišati in čutiti strah, ta največji strah, ki ga je kdaj človek zaradi drugega človeka imel." (str. 90) Zaradi težnje po preživetju in zaradi lakote po pridobitvi vseh mogočih izkušenj se Perla tudi prostituira in piše dnevnik. V dnevnik zapisuje ne samo število spolnih aktov, ampak tudi predmete, ki jih dobi. Spolnost je v tem kontekstu prikazana brez moralnih predsodkov. V ostri psihološki analizi Židov Lustig neusmiljeno raztrga tančico iluzij o nedolžnih žrtvah. Kot drugi, ki se stalno identificirajo z rablji, se jim skušajo približati, usmerja tudi Perla erotične sanje k mlademu nemškemu častniku, sploh pa ostaja živa samo na račun drugih. Šele na koncu Perla pretrga s pasivnostjo, čakanjem in se odloči za brezupno dejanje, za umor taistega nemškega častnika. S tem prevzame moški agresivni princip delovanja sveta in tako vzpostavi neke vrste moralno ravnovesje v svetu žrtev. Avtor je z nevsakdanjo obdelavo taboriščne problematike zarisal popolnoma nov topos v češki prozi.

Druge teme si izbira glavni rabin praške židovske skupnosti Karel Sidon. V svojem zadnjem delu *Boží osten (Božji tm)* pripoveduje o usodi modernega človeka, vendar z religioznimi, duhovnimi merili. Glavna oseba je Žid Arno, ki v pripovedi drugemu (ki je morda on sam) retrospektivno preživlja otroštvo (življenje pri dedku, grozote

druge svetovne vojne, bolešno navezanost na mater ter prvo razočaranje ob stiku z materino in svojo seksualnostjo) v prvem delu in potem v tretjem delu knjige pripovedno sedanost. Drugi, vrinjeni del romana predstavlja življenjska zgodba najdenčka v Angliji, ki išče svojo identiteto in pri tem zaide v Prago. Tu se sreča z Arnom. Srečanje je simbolično: na eni strani nekdo, ki šele išče pravo identiteto, na drugi strani Arno po razkolu v zakonu, njegova osebnost je v kosih, razbita. Časovne dimenzije so relativne, kot v zrcalu izginja resničnost, osebe se razblinjajo v eno, resnica je izmuzljiva, nerazumljiva. Ponavljajoče ideje Sidonovega duhovnega obzorja so izraz njegove religiozne perspektive, v kaotičnem svetu poskuša avtor razkriti nemoč, slabištvo sodobnega človeka, posledica je tudi njegova nemožnost ljubiti, se srečati z drugim, od tod občutki krivde, trpljenje, samokaznovanje. Dogajanje vodijo usodna naključja kot dokazi nerazumljive, a vnaprej določene Usode.

Zadnji del romana naj bi bila literarna sedanost: Arno odpotuje z ženo in hčerko v Košice, da bi začel drugo življenje. Že na začetku naleti na same težave, predvsem ne more najti stanovanja. Končna kriza nastopi, ko se ljubljena žena zaljubi v drugega in ga zapusti. To je tudi njegov sklepni padec v samopomilovanje. Spremlja ga občutek tragičnega prekletstva, ki ga razlaga kot dokaz usodne pravičnosti. Sprijazni se s svojo usodo kot krivdo za svoje slabištvo, za pretekla dejanja.

Ena od redkih žanrskih novosti v češki prozi je prozni prvenec, svojevrstna kriminalka mladega avtorja Michala Viewegha *Nazory na vraždu (Mnenja o umoru)*. Besedilo je napisano kot po priročniku, kako napisati dobro kriminalko, čeprav ima avtor ironično distanco do gradiva. Moderno Človeško komedijo skuša Viewegh upodobiti v maniri francoskih pripovedovalcev devetnajstega stoletja. Da bi se še bolj približal bralcu, si izbere pozicijo prvoosebne pripovedovalca, ki je sam osebno prizadet ob dogajanju, pripoveduje o svoji nesrečni, neizpolnjeni ljubezni do Daniele, predvsem pa poskuša bralcu približati dogajanja ob njeni smrti. V pripovedovanju se mešata sedanost in preteklost, hkrati se menjajo prostori, tako da zajema zgodba čim širši spekter oseb iz imaginarnega, a tipičnega češkega podeželskega okolja. Pripovedovalec tako nevrotično, kot je nevrotičen tok misli, asociacij, prodira v skrivnost Danieline smrti, a kljub temu s postopnim razgaljanjem dogodka in namernimi digresijami skrbno gradi napetost.

Sam zločin razkriva erotične frustracije, blodne fantazme ljudi majhnega mesta, označuje njihove voajerske obsesije. Zgodba je preprosta: mlada, privlačna in nekonvencionalna učiteljica Daniela pride (kot se izkaže, iz osebnih razlogov: njen pobeg iz Prage je zasledovanje očeta) v provincialno mesto na Sazavo. Tam s svojim prihodom vzdrami fantazijo moškega sveta. Na vaški zabavi jo nekdo umori. Malomeščansko mesto ne prenese tujosti, je polno predsodkov, zato za umor takoj obdolži te, ki so v njihovem okolju drugačni: čudaškega pisatelja (ki naj bi bil Danielin ljubimec, a je v resnici njen oče), slaboumnega Jaromira in bolnega Vietnamca. Samo po naključju jih ne "križajo" in policisti končno tudi odkrijejo pravega morilca, nasilnega, že večkrat kaznovanega fanta. Zgodba sama osvetljuje vso moralno bedo,

omejenost ljudi v manjšem mestu, oseb brez višjih duhovnih vrednot, strogo priklenjenih na realnost, v katerih se skrivajo pervertirane seksualne želje; njihov objekt postane skrivnostna tujka Daniela. Tej logiki ne uide celo pripovedovalec. Motiv zločina, težko pričakovanega dogodka, ki vzdrami zaspano mrtvilo vaškega poletja, spominja na "dogodek v mestu Gogi". Na koncu odkrijejo ljudje predvsem presežek lastnih domišljij. Solidno napisani knjižni prvenec ostaja v mejah kriminalke, khrati pa se bliža družbenokritični in psihološki pripovedi.

Knjiga Jaroslava Putíka *Proměny mladho muže (Spremembe mladega moškega)* je grenka in ironična izpoved generacije, ki je prišla na prizorišče v prvih povojnih letih in ki je bila najbolj zgodovinsko razočarana in orošana vseh iluzij. Človeške usode so prikazane pod pečatom neznanega, naključnega, ki ima v nasprotju s Sidonom zgodovinski značaj. Za Putíka je racionalna osnova družbe prepredena z iracionalnimi silami, zločestnimi naključji, ki po svoje krojijo usodo posameznika.

Putíkov roman je kolaž več zgodb z identičnim glavnim junakom Emilom. Motiv odraščanja, vstopa v družbo, dobi tu širše dimenzije pristajanja na zgodovinski svet cinizma, zla in prilagajanja, ki pomeni tudi izgubo vseh iluzij. Emil je občutljiv otrok, ki sprva s hrepenenjem in nestrpnostjo pričakuje velike dogodke - sanja svet kot veliko skrivnost - od tod simbol gore, ki jo hoče na začetku doseči. Na koncu jo doseže, vendar se mu namesto skrivnosti razkrije samo praznina. Odraščanje je vpeto v zgodovinski kontekst, izkušnje otroka in kasneje mladostnika so trpeče: Emil preživi grozo koncentracijskega taborišča in se priključi cinični novo nastajajoči eliti komunistične oblasti. Konec je njegova poroka z začenjajočim zlom, slutnja prihodnjih socialističnih groz. Besedilo je kljub nekaterim stereotipom o izgubi naivnosti zanimivo predvsem zato, ker izraža nov "porevolucijski" pogled na zgodovinski material ravno z distanco do socialističnih frustracij. Emil v zgodovinskem razpletu ni žrtev, pred sabo imamo odraščanje krvnika, predstavnika nove oblasti in v tej perspektivi se približuje *Mefistu* Klause Manna. Moralni razkroj poteka znotraj osebnosti, ne samo v družbi. Prikaz raz-očaranja je sestavni del pisateljske tehnike in samo ponekod preide v moraliziranje.

Avtor Radoslav Nenad je že leta 1985 vzbudil pozornost s prozno zbirko *Rakvova dcera (Hčerka izdelovalca krst)*. Popolnoma tabuizirano temo v češki prozi je upodobil z romanom *My tě zazdíme, Aido (Mi te zazidamo, Aida)*. Po slogovni in žanrski plati je to poprečno napisan ljubezenski roman z vsemi atributi romantične zgodbe, s skrivnostnimi, nenadnimi zapleti in s tragičnim koncem. V ospredju je homoseksualno razmerje med mladim mizarjem Pepikom - Josefom Hrejskom in študentom Jaškom. Njun odnos je prikazan kot idiličen, kljub velikim socialnim in intelektualnim razlikam se razumeta tudi v najbolj kočljivih temah, njuna ljubezen je enostavna, vendar usodna. Na izletu v Karlštejn se držita za roke, zato ju pankerji pretepejo in težko ranijo Jaška. Jašek ostane dolgo časa v bolnici, okrog Pepika pa "drugi" spletejo sovražno zaroto: maščevalna sestra, homoseksualni duhovnik in Jaškov oče. Razširijo namreč lažno, a smrtonosno vest, da ima Pepik aids (zato praško okolje preimenuje

Pepika v Aido). Pepik zaman poskuša ovreči natolcevanja, zato pade v popolno družbeno izolacijo. Zaradi otroških travm, predvsem pa zaradi ločenosti od bolnega prijatelja samote ne zdrži in naredi samomor. Jašek je na koncu romana še vedno s težkimi depresijami v psihiatrični bolnišnici, hkrati pa s težavo prenaša izgubo najboljšega prijatelja in ljubimca.

Pisatelj razkriva vse močne predsodke, s katerimi se srečuje drugačen par v omejenem okolju. Stereotipne psihološke reakcije na njuno razmerje razkrivajo, kako diskriminirajoča in nepripravljena je družba na marginalna ravnanja bližnjih. Na žalost avtor prav iz te druge perspektive zaide v črno-belo tipiziranje dobrih homoseksualcev in zlobnega, omejenega sveta. Motijo tudi romantični zapleti: nenadna srečanja para, sovražne zarote, nepričakovani napadi, skoraj neverjetne povezave. V psihološki analizi posveča avtor posebno pozornost bizarnim tipom iz praškega podzemlja in to učinkuje še posebej sveže.

Zadnji avtor v tem kratkem pregledu je Pavel Čezniček. Že leta 1991 sta izšla njegova proza *Strop* in avtobiografski roman *Hvězdy kvelbu (Zvezde ropotarnic)* in čez dve leti se je pojavil na knjižnem trgu tudi roman *Vedro (Vročina)*, s katerim nadaljuje tradicijo fantastične proze in nadrealizma, ki je nasploh v češki literaturi pustil globoke sledi. Glavna postava njegovega romana je nekoliko neobičajna: poletna vročina, tukaj personificirana in hkrati glavni motiv, vir vseh fantastičnih preobrazb (avtorja naj bi inspirirala poletna vročina iz 1983. leta). Fantastični panoptikum je tu premaknjen na groteskno ravnino: posebno mesto zavzemajo na primer ponavljajoče se postave utopljenke iz Sene, mrtvega upokojenca - nasploh svet mrtvih, ki se sumljivo meša s svetom živih. Avtorjeva naivna perspektiva, deformirani pogled in bolj ali manj poetični, natančni opis dogajanja spominjajo na fantastične Boscheve slike ali Bruegllove do podrobnosti izdelane podobe. Roman sam deluje kot dolga pesem v prozi, njegove šokantne semantične preobrate in nenavadne motivne povezave veže v celoto trdno motivno jedro "poletne vročine". Pavel Čezniček fascinira in šokira kot dosleden postnadiralistični pripovedovalec predvsem s pahljačasto obdelanim besednim gradivom, z nešteti primerami, neverjetnimi asociacijami, kakafoničnimi domisljicami, barvnimi podobami in nadrealističnimi povezavami: "To je bila vročina invalida, posebno v svoji potuhnjenosti, bila je to vročina harmonike, posebno v svoji raztegnjenosti, in tedaj so kot iz te harmonike skakale zvezde, podobne ljudem, poparjenim s klobuki." (str. 15)